

Cercetări Marine	I.R.C.M.	Nr.9 supl.	43 - 51	1976
------------------	----------	------------	---------	------

TRADIȚII GLORIOASE ALE OCEANOLOGIEI ROMÂNEȘTI

Constantin Tomescu

Institutul Român de Cercetări Marine - Constanța

Aniversarea a 50 ani de activitate oceanologică românească instituționalizată, constituie pentru cercetătorii și întregul personal al Institutului român de cercetări marine nu numai o frumoasă sărbătoare, dar și un bun prilej de a medita, a face un bilanț, a privi la începuturi, la ce a fost, cum și la ce s-a ajuns ca situație, ca poziție, ca rezultate, încotro trebuie să se îndrepte oceanologia românească.

Acest eveniment aș vrea să-l consider un moment important pentru Institut, pentru ca toți cercetătorii oceanologi să treacă la rezolvarea ireproșabilă a sarcinilor puse în față de conducerea de Partid și de Stat.

"Se impune - zicea tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Conferința națională a cercetării științifice din 1974- să atacăm într-un ritm mai hotărât cercetările oceanografice, începînd cu Marea Neagră. Aceste domenii de cercetare, îndeosebi cercetarea

oceanografică, constituie preocupări importante pe plan mondial. Se prevede că rezervele existente în oceane și mări vor constitui în viitor resurse inclusiv pentru alimentația omului. Iată de ce și cercetarea oceanografică românească trebuie să acționeze mai hotărât".

Dar cine sînt cei chemați să acționeze mai hotărît?

Oamenii de știință, cercetătorii, cadrele și specialiștii și în primul rînd cei din Institutul român de cercetări marine. Si în cele ce urmează aș vrea să mă refer la oameni și la munca lor, la înaintașii de la care am avut ce prelua și de la care am avut ce învăța, la cei prezenți care trebuie să asigure continuitatea, dezvoltarea, deschiderea căilor spre viitor.

"Oamenii de știință din țara noastră - zicea tovarășul Nicolae Ceaușescu în aceeași cuvîntare la Conferința națională a cercetării științifice din 1974 - sînt continuatorii unor vechi și bogate tradiții de gîndire și creație științifică, ai unei valoroase moșteniri lăsate de iluștrii înaintași, care au adus o contribuție remarcabilă la îmbogățirea tezaurului științei naționale, inclusiv a celei universale.

Aceste tradiții constituie - fără îndoială - un motiv de mîndrie patriotică - dar, totodată - și o obligație morală pentru oamenii de știință de azi de a spori, prin activitatea lor, rolul științei în viața societății noastre..."

Din rîndurile poporului român s-au ridicat oameni de mare valoare, cercetători care au fost nu numai mari savanți, dar și mari patrioți, punînd știința lor în slujba progresului poporului. Si tovarășul Nicolae Ceaușescu îl citează pe Grigore Antipa, la care mă voi mai referi și în continuare. Iată ce spune: "Orice cercetare științifică își mărește importanța cînd este pusă în serviciul patriei, tinzînd a-i aduce foloase culturale cît și economice și sociale".

În cele ce urmează aș vrea să mă refer la pionierii oceanologiei românești: Emil Racoviță, Gr. Antipa, Ion Borcea, savanți de renume mondial, pilde întotdeauna vii și actuale pentru noi.

Nu pot să nu încep cu figura luminoasă a marelui Emil Racoviță (1868-1947) care, pornit de pe meleagurile vasluiene și

învăţînd buchia de la un alt titan, de data aceasta al literaturii române-şi care nu era altul decît marele povestitor Ion Creangă - a ajuns, printr-o muncă susţinută şi extrem de ordonată, să fie considerat ca unul dintre marii naturalişti ai lumii din epoca sa, să pună bazele şi să fundamenteze o nouă ştiinţă, biospeologia ; român fiind, să fie numit subdirector al uneia dintre cele mai renumite Staţiuni de biologie marină a Franţei - este vorba de Banyuls-sur-mer, dar mai ales să fie preferat a participa ca naturalist la celebra expediţie "Belgica", la sfîrşitul secolului trecut, în îndepărtata Antarctica. A fost prima expediţie antarctică care a iernat în acele locuri, iar despre activitatea sa ca biolog şi ca membru al colectivului, s-a vorbit şi încă se mai vorbeşte mult, deşi au trecut de atunci trei sferturi de veac. Descoperirile făcute cu acest prilej au avut un mare răsunset în lumea ştiinţifică mondială, iar materialul adunat a fost prelucrat zeci de ani de savanţi biologi din lumea întreagă, dîndu-se la iveală nenumărate tomuri de monografii şi alte lucrări ştiinţifice despre viaţa din gheţurile veşnice.

Desigur că fama acestui naturalist român, care s-a ilustrat în aceeaşi măsură şi în activitatea sa didactică, s-a răsfrînt şi asupra ţării sale, iar atitudinea sa democratică şi de mare patriot, a completat în mod fericit portretul său moral de adevărat savant-cetăţean.

Grigore Antipa, (1867-1944), un alt precursor al hidrobiologiei româneşti, a fost o viguroasă personalitate ştiinţifică despre a cărei activitate desigur se cunoaşte destul de mult. Dacă ar fi pus bazele şi ar fi realizat fie şi numai prestigiosul şi în multe privinţe inegalabilul Muzeu de Istorie Naturală din Bucureşti, care-l poartă astăzi numele, încă ar fi rămas, în mod neîndoios, în istoria ştiinţelor biologice româneşti. Dar Grigore Antipa nu a fost numai un muzeolog, el a fost, în acelaşi timp şi poate înainte de toate, un mare hidrobiolog, un mare ihtiolog. El a fost acela care, după strălucitele studii pe care le-a făcut sub îndrumarea marelui naturalist Haeckel şi după ce a studiat în cele mai vestite staţiuni de biologie ale Franţei, Italiei - a lucrat timp îndelungat la Napoli - şi în alte ţări; întors în ţară şi-a pus toată priceperea, toată puterea sa de muncă, în slujba

cunoașterii vieții din apele noastre, cu deosebire cunoașterii vieții din Dunăre, fără a neglija nici Marea Neagră. Rezultatele cercetărilor sale asupra peștilor României, cercetări făcute pe o adevărată "terra incognita" și care, deși sînt făcute încă la începutul acestui secol, constituie și astăzi un izvor pentru studiile ihtiologice și de ihtiologie aplicată.

În adevăr, Grigore Antipa a cercetat și a văzut peștele nu numai ca un element al faunei noastre, dar el și-a amplificat studiile prin latura lor aplicativă, preocupîndu-se ca un adevărat gospodar, un adevărat economist, de felul cum se exploatează această bogăție naturală a țării noastre și mai ales ce ar trebui să se facă pentru ca această bogăție să fie cît mai bine valorificată, sporită și protejată. Programul său complex de valorificare a bogățiilor apelor noastre, ale deltei Dunării în special, program din care nu a lăsat să-i scape nici un moment elementul om și grija sa pentru ridicarea din toate punctele de vedere a populației de pescari, este, în bună măsură și astăzi un model de gândire clar văzătoare, un model în care știința poate și trebuie să fie pusă în slujba dezvoltării societății, în slujba întregii omeniri.

Nu mai puțin importantă este monumentală sa lucrare despre Marea Neagră, ca și programul de cercetări la Marea Neagră elaborat cu ocazia înființării, în anul 1934, a Stațiunii biocoenografice de la Mamaia, stațiune care astăzi a intrat în componența Institutului român de cercetări marine. Cea mai mare parte din acest program-testament științific al dr. Gr. Antipa este cu prisosință valabil și astăzi, fapt ce denotă clarviziunea omului de știință și mărețele idealuri de care era animat.

În sfîrșit, aș vrea să mă refer măcar în cîteva cuvinte la prof. Ioan Borcea (1879-1936), cel care cu atîta abnegație, cu atîta dăruire de sine, mergînd adesea pînă la sacrificiu, a fundat și a condus așezămîntul de la Agigea, așezămînt care și el face astăzi parte din Institutul român de cercetări marine.

Nu putem să nu amintim că odată cu aniversarea a 50 de ani de activitate oceanologică instituționalizată, comemorăm și 40 de ani de la dispariția acestui eminent savant și om de inimă.

Născut pe aceleași plajuri moldovene, Ioan Borcea și-a făcut studiile în școlile ieșene, avînd ca dascăli alți mari natu-

raliști, cărora elevul le-a păstrat totdeauna un respect și o stimă deosebită, - amintim dintre aceștia doar pe Paul Bujor - el s-a desăvârșit peste hotare, mai ales în Franța, unde cercetările de biologie marină erau cele mai dezvoltate și unde se găseau cei mai iluștri reprezentanți ai acestei științe. După o muncă susținută, de patru ani, sub conducerea celebrului biolog Yves Delage, susține, cu mare răsunet, doctoratul cu lucrarea "Recherches sur le système urogénital des Elasmobranches", lucrare care devine foarte curînd clasică și citată în toate tratatele de specialitate din lume.

Nu vă vom expune toate realizările științifice și didactice pe care le-a avut de la întoarcerea în țară și pînă la fundarea Stațiunii Zoologice Marine de la Agigea, deși și acestea sînt deosebit de interesante deoarece marchează formarea lui ca biolog complet, dar menționăm că opera lui de căpătîi o constituie cercetările în domeniul biologiei marine, precum și înființarea și conducerea timp de 10 ani a Stațiunii de care am amintit.

Pornind de la o veche cazemată-cazarmă rămasă din primul război mondial și o barcă cu un pescar, prof. I. Borcea a reușit, într-un timp scurt pentru vremea aceea, să facă din Agigea un centru de prestigiu al biologiei marine românești, să dea acestui nume, purtat pînă atunci doar de un umil sat dobrogean, o strălucire la care nimeni nu s-ar fi gîndit și să-l transforme într-o adevărată carte de vizită cu care România se făcea cunoscută în cercurile științelor universale. În adevăr noua instituție de cultură și știință a ajuns repede să fie cunoscută în lumea științifică mondială ca o stațiune de biologie marină cu mari perspective, o stațiune conducătoare în sud-estul european.

Începutul a fost foarte greu. Lipsa mijloacelor materiale era mare, profesorul trebuia de multe ori să-și cheltuiască veniturile proprii, pentru acoperirea celor mai elementare necesități ale cercetării. Era singur, profesor, dar și elev, deoarece totul era la început. Cunoștințele despre viața din mare, despre fauna și flora din dreptul litoralului nostru erau ca și inexistente. Prima atenție a acordat-o peștilor. Observațiile lui asupra cunoașterii acestora, asupra migrațiilor și altor fenomene, au fost, pentru acea vreme, complet inedite și multe din concluziile

la care a ajuns sînt și astăzi valabile. De altfel, întregul pescuit la litoralul românesc al Mării Negre s-a bazat, zeci de ani, doar pe rodul muncii lui de pionier în cercetarea acestui bazin. Dar prof. Ioan Borcea a întreprins o muncă uriașă și tot pe atît de competentă în domeniul cunoașterii faunei bentale, a repartiției acestei faune, cît și a rolului acestor organisme în circuitul materiei organice, fără a mai vorbi de clasicele lui lucrări de sistematică. Nu putem să nu smintim contribuțiile sale extrem de prețioase asupra cunoașterii scrumbiei de Dunăre, asupra chefalului, sturionilor, guvizilor etc., lucrări ce astăzi au nu numai o valoare istorică, dar ele sînt aproape întru totul utile și acum. cercetările ulterioare nefăcînd decît să amplifice sau să adîncească problemele abordate cu atîta probitate de el.

S-a spus adesea, cînd se vorbea de realizările Prof. Ioan Borcea, că, dacă nu a avut mijloace materiale aș a cum le merita și cum le-ar fi dorit el, a înlocuit toate acestea cu "focul sacru", cu sufletul pe care-l punea în tot ce întreprindea. Ce însemna pentru marele savant acest "foc sacru"? Însemna în primul rînd tenacitatea cu care urmărea realizarea celor ce-și punea în gînd să întreprindă, prin perseverența și neprecupețirea nici unui efort, oricît de mare ar fi fost el, prin dorința, pasiunea, setea nemărginită de cunoaștere, prin conștiința și încrederea pe care o avea mai ales în forțele celor ce aveau să vină d upa el pentru a-i continua opera începută.

Aș a se face că an de an aduna pe lîngă el și-i aducea la Agigea pe cei mai buni studenți, adesea întreținuți din buzunarul propriu și unde, cot la cot cu el, munceau pe asprul ogor al științei. Cu vremea, începeau să vină la Agigea și alți specialiști din generația sa, din discipline înrudite, iar Ioan Borcea îi primea pe toți cu ospitalitatea și alesele calități sufletești care-l caracterizau. Ii îndemna să abordeze probleme marine, să îndrăgească marea, cunoașterea ei și a viețuitoarelor ce o populează, iniția cicluri de conferințe la care erau invitați să expună sau să audieze toate personalitățile de prestigiu din domeniul științelor naturale, ținea el însuși conferințe ce r m neau modele de gîndire și interpretare evoluționistă a vieții. În felul acesta Agigea a devenit o adevărată școală românească de biologie marină,

o adevărată universitate de vară cu un specific cu totul aparte, la care s-au format atîția și atîția naturaliști români. Agigea a început să fie vizitată din ce în ce mai mult de oameni de știință din lumea întreagă, unii dintre ei exprimîndu-și dorința de a lucra aici, alții făcînd stagii periodice în acest așezămint, fără a mai vorbi de colectivele de cercetători de la cele trei universități ale țării, care își mutau, în timpul verii, locul lor de muncă la Agigea.

Faptul de a fi lucrat la Agigea, de a fi cercetat sub îndrumarea profesorului Ioan Borcea, era, pentru toți cei ce puteau spune acest lucru, un titlu de cinste, cu care se mîndreau și care le dădea, în ochii celorlalți, garanția succeselor viitoare.

Renumele acesta nu a întîrziat să se facă cunoscut și peste hotare. Conducătorul acestei renumite școli era invitat în diferite țări, de foruri științifice de cel mai înalt prestigiu, să prezideze congrese internaționale, să țină cicluri de cursuri și conferințe (America, Franța), să fie ales membru de onoare a multor academii, doctor honoris cauza a mai multor universități. Franța i-a făcut cinstea și i-a acordat înalta distincție de cavalier al legiunii de onoare.

În tot acest timp el continua să lucreze la Agigea, să susțină pe toți cei ce meritau acest lucru, ca și aceștia la rîndul lor să ducă mai departe faima științei biologice românești. Munca sa nu a fost zadarnică. Astăzi, foarte mulți dintre zoologii sau hidrobiologii țării, fie ei din București, Iași sau Cluj, sînt elevii profesorului Ioan Borcea sau elevii elevilor maestrului.

Temperament tumultuos, mereu în plină activitate, neîngăduindu-și nici o clipă de repaus, risipind energie în multiple obligații pe care le avea (profesor la Universitatea din Iași, director la Agigea, director la Muzeul de Istorie Naturală din Iași unde a făcut și acolo o operă măreață, redactor al revistei de mare prestigiu științific "Analele Științifice ale Universității din Iași" etc), prof. Ioan Borcea, în plină maturitate științifică, la numai 56 de ani, tocmai atunci cînd voia să înceapă o nouă etapă în activitatea sa științifică și se pregătea intens pentru o nouă expediție pe Marea Neagră, moare ca un brav la datorie, pe meleagurile dobrogene pe care le-a îndrăgit atît, nepă-

răsind masa de lucru și Stațiunea căreia i-a dat tot ce-a avut mai bun în el, decât doar atunci când clipa despărțirii era foarte aproape. Omul care se confunda cu creația sa pleca dintre elevii și colaboratorii lui, dar își lăsa opera pentru țară, pentru știință, pentru cei care-i urmau.

Dacă moartea acestui mare oceanolog a fost ireparabilă, în schimb urmașii lui, acei oameni care s-au adăpat la izvorul nesecatelor lui calități sufletești și pe care el i-a format și i-a șlefuit cu migală, unii făcându-ne cinstea de a fi printre noi la această manifestare, au știut să-și facă datoria, să ducă mai departe opera maestrului. Unii dintre ei au avut posibilitatea, în cu totul alte condiții, mult mai favorabile de data aceasta decât cele pe care le-a avut Ioan Borcea, să continue pe profesorul lor și să creeze și ei la rîndul lor adevărate școli. Astfel, astăzi putem vorbi de o adevărată pleiadă de cercetători în domeniul biologiei marine, unii dintre ei deja cu nume cunoscute în țară sau în străinătate în specialitățile pe care le-au îmbrățișat. Ne bucură faptul că unii dintre aceștia își duc activitatea lor în cadrul Institutului român de cercetări marine.

Pornind de la luminoasele figuri și exemple ale pionierilor oceanologiei românești am dori ca toți cercetătorii din Institutul român de cercetări marine să le urmeze pilda dovedind pasiune, imaginație, perseverență, permanentă creativitate în promovarea noului, completarea și perfecționarea perseverență a cunoștințelor, valorificarea practică a tot ce se creează în domeniul respectiv pe linia cercetării științifice.

TRADITIONS GLORIEUSES DE L'Océanologie Roumaine

Résumé

A l'occasion de cet anniversaire de 50 années de l'océanologie roumaine, il est nécessaire de faire une analyse retrospective de l'activité, avant de suivre son marche vers le futur.

On évoque les océanologues roumains, précurseurs en plusieurs domaines: Emil Racoviță, Grigore Antipa, Ioan Borcea, dont les oeuvres sont devenues classiques, un bel héritage, qui oblige les nouveaux océanologues de valoriser et continuer leurs prestigieux noms et efforts.

Les commencements étant difficiles, ont nécessité un travail acharné et des sacrifices de ceux qui, avec passion, ont accompli leurs oeuvres et - en même temps - ont instruit, éduqué et formé une pléiade de nouveaux chercheurs qui constituent et qui garantissent le futur de l'océanologie roumaine.

Maintenant, grâce aux mesures prises et au soutien accordé par les autorités centrales et locales d'état, les conditions de travail et le soutien matériel s'améliorent toujours, ayant pour but de mettre l'océanologie en état de contribuer efficacement à l'exploration et à l'exploitation des ressources marines qui constituent à présent une espérance de l'Humanité.